

УДК 37.036:78

*Оксана Сивик, аспірантка кафедри математики та методики викладання математики
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*

СТАНОВЛЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ДУХОВНОГО ЖИТТЯ ЧЕРЕЗ ВЗАЄМОДІЮ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА

Стаття присвячена окремим аспектам розвитку художньої культури особистості через взаємодію творів мистецтва. Досліджується мистецтво як засіб духовного розвитку людини та вплив мистецтва на становлення художньої культури особистості.

Ключові слова: мистецтво, художня література, естетичне виховання, художня культура, твори мистецтва, особистість, духовний розвиток, українська класика.

Літ. 7.

*Оксана Сивик, аспірантка кафедри математики та методики преподавания математики
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко*

СТАНОВЛЕНИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КУЛЬТУРЫ ЛИЧНОСТИ КАК СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ДУХОВНОЙ ЖИЗНИ ЧЕРЕЗ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЙ ИСКУССТВА

Статья посвящена отдельным аспектам развития художественной культуры личности через взаимодействие произведений искусства. Исследуется искусство как средство духовного развития человека и влияние искусства на становление художественной культуры личности.

Ключевые слова: искусство, художественная литература, эстетическое воспитание, художественная культура, произведения искусства, личность, духовное развитие, украинская классика.

*Oksana Syvyk, Postgraduate Mathematic and Methodic Mathematic Teaching Department
Drohobych State Pedagogical University by I. Franko*

PERSONALITY FORMATION OF ART CULTURE AS COMPONENT OF SPIRITUAL LIFE THROUGH INTERACTION ART WORKS

The article is dedicate to separate aspects of personal's art culture development throughout interaction art works. Investigates art as mean of person's spiritual development and influence of art to formation personality art culture.

Keywords: art, fiction literature, aesthetic training, art culture, art works, personality, spiritual development, Ukrainian classic.

Постановка проблеми. За останні роки проблема становлення художньої культури особистості через взаємодію творів мистецтва знаходиться в полі зору багатьох науковців. Адже це питання недостатньо теоретично розроблене і є практична проблема його вирішення.

Мистецтво займає основну роль у розбудові та трансформації суспільства, тому педагогічна практика все частіше звертається до нього як засобу виховання, головною метою якого є розвивати в молодій особистості моральні та естетичні якості, стверджувати себе. При цьому мистецтво виступає незмінним засобом зв'язку людини і людства, воно було і залишається одним із найважливіших чинників духовного життя людини.

Саме твори української літератури, як багатство мистецтва (надбання), всіх часів і народів нагадують про високе призначення

людини, її право на щастя і свободу, на повне розкриття своїх здібностей та обдарувань. Надбання української класики забезпечує різнобічний і добродійний вплив на свідомість підлітків, вона виступає джерелом пізнання, духовного забезпечення і формування світогляду особистості, допомагає усвідомити їй своє покликання, визначити системи цінностей.

Сила впливу творів мистецтва на розвиток художньої культури особистості залежить від правдивостей і глибини художнього висвітлення дійсності, творчої майстерності самого автора, важливості для суспільства піднятих у творі проблеми. Естетичні почуття, що виникають у процесі сприйняття твору мистецтва, спираються на минулий досвід особистості, тому переживання під час зустрічі з твором не є чисто емоційним станом, а ще й роздумом. Слово – найбільш зрозумілий засіб вираження ідей митця, що робить літературу найдуховнішим видом мистецтва.

Адже, особливе значення у розвитку художньої культури молоді належить класичній та сучасній літературі.

Важливе значення для формування світогляду займає саме вивчення української класики. Пізнання художньої літератури передбачає єдність емоційно-естетичного сприйняття й осмислення літературного образу, злиття в свідомості учня логічного і почуттєвого, понятійного й образного. Творчість письменників-класиків пройнята палкою, пристрасною любов'ю до народу, сповнена гніву і ненависті проти його гнобителів. Провідні письменники підносили в своїх творах ідеї патріотичного служіння трудовому народові, самовідданої боротьби за його права. Окрилювала вона і прогресивних українських майстрів художнього слова. У творах Тараса Шевченка, Панаса Мирного, Івана Франка, Лесі Українки, Павла Грабовського і інших українських класиків звучав гнівний осуд під'яремних порядків минулого та палкий заклик до братерського єднання всіх трудящих з метою всебічного розвитку особистості. Захоплювалися письменники гуманісти також людськими вчинками і помислами, людською величчю та чистотою. Наприклад, О. Гончар у своїх творах обвинувачує як загальнолюдське зло, так і антиморальні прояви окремих людей.

Аналіз останніх публікацій. Вивчаючи дидактичну та методичну літературу можна зазначити, що проблему естетичного виховання школярів досліджували Н. Миропольська, Г. Шевченко, І. Зязюн, Б. Ананьєв, О. Запорожець, Л. Левчук, В. Асмус, вони займалися також дослідженням особливостей сприймання, уяви, розвитку емоційно-чуттєвої сфери особистості. Також значний внесок у розвиток естетичного виховання, зокрема естетичних та художніх смаків, зробили педагоги та естети Б. Лихачов, Н. Волошина, А. Молчанова, М. Овсянников, Ю. Боров, А. Буров, Л. Левчук. Вони визначали основні поняття, на які потрібно опиратися при побудові естетичного виховання у школі. Н. Волошина, Б. Степанишин, Г. Шевченко, Л. Коваль у монографіях та науково-методичних посібниках досліджують суть, завдання та засоби естетичного виховання, також методи викладання літератури у школі, критерії естетичної вихованості школярів, основи формування естетичних почуттів. Психологічні аспекти естетичного виховання студентів засобами мистецтва відображені у працях Л. Виготського, І. Беха, М. Боришевського, О. Леонтьєва. Різнібічні аспекти теорії культури досліджували А. Швейцер, Ю. Давидов, Ю. Жданов, В. Зінченко. Естетичне виховання молодших школярів засобами мистецтва слова вивчали

В. Кононенко, З. Романовська, Н. Волошина, О. Аксьонова, О. Мазуркевич. Художню культуру досліджували В. Іванов, М. Бахтін, О. Лосев, Ю. Боров, Є. Бистрицький, Б. Теплов, М. Бердяєв.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні мистецтва, художньої культури та у формуванні художньої культури особистості, як складової духовного життя через взаємодію творів мистецтва.

Виклад основного матеріалу. У багатогранному процесі аналізу сутності мистецтва як явища в його численних вимірах і формах пізнання мова може йти про два аспекти, а саме, мистецтво у його власному розумінні, а також про той теоретично-пізнавальний досвід, який супроводжував художню практику впродовж багатьох віків. Мистецтво пізнається на рівні буденної свідомості, до того ж усіма, хто так чи інакше до нього прилучається в повсякденному спілкуванні. Теорія мистецтва завжди концептуальна, як і сам історичний процес художнього буття суспільства. Навіть поява одного значного твору вносить щось нове в розуміння всього культурно-естетичного досвіду.

Адже саме мистецтво, як і будь-яка інша сфера, може бути об'єктом естетичного аналізу, адже воно акумулює в собі естетичні цінності й естетичний досвід суспільства за своїми висхідними основами – гармонізує світ людини, одухотворює його, пробуджує творчі сили [5, 108]. Будь-яка з основних естетичних категорій (прекрасне, трагічне, піднесене, комічне, гармонія, потворне) може входити до загальної теорії мистецтвознавства. Художнє і естетичне взаємозумовлені у своїй онтології духовно-практичними перетвореннями і реальними цінностями життя, що також є предметом аналізу естетики як науки.

Людина звертається до мистецтва у пошуках істини й сенсу життя. У процесі сприймання та осмислення трагічного і комічного, прекрасного і потворного, піднесеного і низького виховується і розвивається особистість. Як ніяка інша форма суспільної свідомості, мистецтво сприяє духовному вдосконаленню людей, самооновленню традицій і норм культури міжособистісного спілкування, формуванню понять про загальнолюдські цінності та критерії оцінки явищ життя. Мистецтво покликане задовольнити одну з найвищих потреб людини – художню, яка інтегрує інтелектуальні, естетичні та моральні потреби [6, 3]. Адже саме художня культура – це культура виробництва мистецтва, його сприймання, розуміння та насолоди ним. Художня культура виступає одним з найважливіших компонентів духовної культури.

СТАНОВЛЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ДУХОВНОГО ЖИТТЯ ЧЕРЕЗ ВЗАЄМОДІЮ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА

Разом з пізнавальною, релігійною, моральною, політичною культурою вона покликана формувати внутрішній світ людини, сприяти розвитку особистості як творця культурних цінностей. Ядром художньої культури є мистецтво як форма художньо-образної інтерпретації дійсного та уявного. Саме література, як вид мистецтва, завдяки використанню різноманітних засобів виразності освоює дійсність у формі неповторно-індивідуального художнього засобу [3, 39].

Серед розгалуженої системи історично вироблених і закріплених традицією духовних цінностей – релігійних, філософських, моральних – саме художні, естетичні цінності, зберігаючи величні досягнення людського генію у творах мистецтва, стоять на сторожі цінності культури і життєвого досвіду, зібраного людством протягом тисячоліть.

Художня культура особистості – це специфічна якість динамічної структури неповторної, унікальної індивідуальності, яка реалізує свою єдиність у вчинку, що постає як осягнення особистісного смислу художньої цінності, що міститься у творах мистецтва, як знаходження школярами свого слова спочатку в мистецтві, а потім і в навколишньому житті. Людина зі сформованою особистістю, здібністю до діалогічного мислення, здатністю до творення зможе, осягаючи світ художніх образів, бути учасником процесу пошуку сенсу свого існування, здійснення себе. При цьому художня культура актуалізує естетичні, мистецтвознавчі та культурологічні знання, здобуті учнями під час знайомства з творами мистецтва, і розвиває їх емоційну та інтелектуальну сферу. Адже мистецтво завжди стратегічне, родове та володіє великим “банком даних” щодо архетипів поведінки, сприйняття реальності й культури і створює реальні можливості ціннісного виховного орієнтаційного впливу. Тому художня культура – це усвідомлене пізнання довкілля. Охоплюючи всі сфери життя суспільства, вона виступає як розвинена система естетичної свідомості, переживань, що знаходять відбиток у художній творчості.

Одночасно художня культура заглиблена в сферу естетичного. Виховний аспект цієї взаємодії вбачаємо в тому, що їх співвідношення утворює єдину галузь духовного життя, що знаходиться в площині ступеня досконалості людської особистості. Домінантами плідності співвідношення категорій естетичного та художнього виступають естетичне споглядання, естетичне переживання та естетична діяльність як сутнісні характеристики сформованості художньої культури людини. Завдяки ним розширюється діапазон емоційних реакцій, які

допомагають протистояти примітивним поглядам і смакам, активізується власна творчість, стимулюються високі духовні вчинки.

Література є першоосновою духовного та соціального розвитку суспільства. Ця істина підтверджується усім ходом розвитку людської цивілізації. Уроки літератури в школі повинні стати основою естетичної вихованості учнів, високої моральності та працелюбства, естетичної наснаги. Художня література спонукає молодь захоплюватися красою і самобутнім багатством рідної землі, національно-визвольною боротьбою українців та їх славетним минулим.

У виникненні та прояві емоцій – складових художньої культури – велике значення мають ті ж твори літератури як надбання мовної культури суспільства. Мова є найпершим і найнадійнішим чинником “входження” людини в соціум. Тому мистецтво слова має зберегти чільне місце в процесі виховання гармонійно розвиненої особистості. Твори мистецтва впливають на особистість учня і через естетичний ідеал, який виявляється як і в позитивних так і в негативних образах. Вони дозволяють пережити їм інші життя як свої, збагатитися чужим досвідом. Контакт з твором дає можливість розрядити внутрішню напруту, хвилювання, що народжуються реальним життям. Практика показала, що сходження до мистецтва, особливо у шкільному віці, є одним із найбільш значущих чинників, необхідних для створення атмосфери взаєморозуміння й самопізнання у людських стосунках.

Художня культура формує особливе ставлення до творів мистецтва, яке в подальшому має трансформуватись у сприйняті та осмислені людиною життєво значущі для неї сценарії буття, оскільки мистецтво слова – це особлива організація художнього часу і простору, що розкриває людині світ засобами епічних творів (індивідуальні події відбуваються на фоні цілісності світу), поетичних (предмет зображення – внутрішній світ людини), драматичних (синтез внутрішнього і всезагального).

Основою процесу формування художньої культури учнів має стати також естетична логосфера школи, де слово функціонує як естетичний феномен та ґрунтується на репрезентації трьох родів літератури і передбачає діалогічні (полілогічні) контакти школярів з явищами мистецтва слова. Адже ж, вона звертається до особистісних переживань учнів і трансформує в життя дітей норми і цінності не лише поезики, а й вищих людських гідностей. Її мета – вивести дитину зі сфери внутрішньої у зовнішній світ, в якому відбудеться зустріч з

іншими людьми. Цьому сприятимуть принципи організації естетичної логосфери школи. Це – принцип лінгвокультурології, що має допомогти учням засвоїти духовні цінності народу; естетичної актуалізації мовних одиниць, спрямованої на формування здібностей коректно висловлювати свою думку та адекватно сприймати висловлювання інших; полілінгвізму, який можна прирівняти до опанування учнем засобом вивчення іноземних мов новою позицією у світі; організації дитячої мовної творчості, що сприятиме оволодінню мистецтвом слова, здатності виражати нові думки та готовності сприймати їх від інших [7, 1].

Багатоманітність видів мистецтва дає можливість естетично освоювати світ у всій його складності і багатстві. Немає головних і другорядних видів мистецтва, кожний з них має свої особливості та переваги. Видом мистецтва, який естетично освоює світ у художньому слові, є література, яка має унікальні пізнавальні можливості, адже за допомогою слова дійсність досліджується комплексно, у всій багатогранності – не тільки чуттєво, але й через умовивід [4, 117].

Педагогічними умовами формування художньої культури учнів є організація естетичного споглядання, завдяки якому здійснюється пізнання й оцінка об'єктивної реальності; створення ситуацій естетичного переживання, що містять у собі співтворчість, відповідь, співчуття; естетична практика, спрямована на вихід учнів як на інтелектуальний, так і конструктивний рівень щодо створення нового [6, 3].

У процесі вивчення поетичних, прозових і драматичних творів художньої літератури велика увага зосереджується також на формуванні патріотичного виховання. Аналіз творів шкільної програми, зокрема, творів О. Гончара, О. Довженка, П. Загребельного, Л. Костенко, І. Котляревського, В. Симоненка та інших письменників, передбачає виховання любові до Батьківщини, рідної мови, історії та культури, почуття національної самосвідомості, господаря власної землі, повагу до славних синів і дочок України, шанобливе ставлення до культур усіх народів світу, відповідальність кожного за долю нації.

Література у школі має допомогти учням подолати принизливе почуття національної меншовартості, разом з історією України допомогти повернути їм історичну пам'ять і виплекати природне почуття національної гордості за свою Батьківщину [4, 2]. Твори української класики навіюють відповідний устрій думок і почуттів. Можна сказати, вони мають гіпноотичний вплив на психіку особистості. Адже, вони досить

часто ніби заворожують молодь. Література розвиває свідомість учня, його почуття, волю, психіку, а головне – формує її дитячий характер, отже створює і саму особистість.

Культура особистості формується у пошуку власного слова (вчинку), а не в запозиченні його в інших. Тільки у випадку внутрішнього відгуку на слово воно матиме вплив на почуття й емоційну сферу перцепієнта. Отже, засобами мистецтва слова можливо й необхідно здійснювати розвиток емоційно-чуттєвої сфери дитини, вчити її розуміти почуття, особистісні надбання людини, її одухотвореність, уявляти природу почуттів, а через них краще розуміти інших людей, співчувати їм, тобто виховувати діалогічний погляд на культуру і мистецтво.

Педагогічними умовами формування художньої культури учнів є організація естетичного споглядання, завдяки якому здійснюється пізнання й оцінка об'єктивної реальності; створення ситуацій естетичного переживання, що містять у собі співтворчість, відповідь, співчуття; естетична практика, спрямована на вихід учнів як на інтелектуальний, так і конструктивний рівень щодо створення нового [6, 5].

Висновки. Отже, основне завдання полягало в тому, щоб знайти найбільш ефективні засоби впливу на чуттєву сферу особистостей, зокрема, з метою розвитку художньої культури як складової духовного життя через твори мистецтва. Отож, художня культура – складе багатогарне утворення, яке об'єднує всі види мистецтва, сам процес художньої творчості. Саме мистецтво формує комплекс відчуттів і думок учнів. Воно впливає на розум і серце особистості, адже немає такого куточку людського духу, якого б воно своїм впливом не торкнулося. Твори української класики формують цілісну особистість, а також виступають засобом морального, духовного та соціального вдосконалення школярів. Саме, художня література, як вид мистецтва, розширює реальний життєвий досвід людини. Вона передає через твори художньої літератури історичний багатоманітний досвід всього людства і дозволяє учням виробити власні ціннісні орієнтації і установки у відношенні до різних типологічних життєвих обставин.

Мистецтво було і є важливим компонентом культури нації. Саме художній твір і є тим видом мистецтва, який усвідомлюється у контексті літератури. А особистість є невід'ємною частиною художньої культури, тому що саме література створюється людьми та формує певний тип особистості, тому що саме мистецтво орієнтує особистість в світі, розвиває в неї творчий

**СТАНОВЛЕННЯ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВОЇ ДУХОВНОГО ЖИТТЯ
ЧЕРЕЗ ВЗАЄМОДІЮ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА**

дух. І підліток пізнає світ за допомогою мистецтва, а мистецтво за допомогою художніх образів, які вбирають в себе всі багатства мистецтва. Історія художньої культури зберегла чимало випадків, коли сприйняття мистецтва, а саме, творів художньої літератури, послужило безпосереднім імпульсом для здійснення тих чи інших вчинків, а навіть для зміни способу життя особистості.

Звертаючись до класики особистість виходить за межі реальної однозначності. Воно відкриває загадкове пізнання. Тому особистість потребує у вивченні творів художньої літератури, як в органічній частині того, що укладене в цьому світі. За допомогою творів української літератури особистість здатна сприймати оточуючий її світ у цілісності, вони можуть проникати в найпотаємніші куточки людської душі, також твори мистецтва контактують з емоційною сферою особистості, збуджує при цьому емоції, активізує уяву, викликаючи особливі переживання. Мистецтво має особливу значущість у процесі становлення художньої культури, адже твори українських класиків являють почуттєву образність, наочність, яскравість та виразність. І тому воно є важливою функцією і могутнім засобом формування художньої культури особистості як складової духовного життя.

1. Горlach М.І. *Основи філософських знань: підручник/ Горlach М.І., Кремень В.Г., Ніколаєнко С.М.*

– К.: Центр учбової літератури, 2008. – 1028 с.

2. Драченко В.В. *Виховання морально-ціннісних орієнтацій підлітків засобами творів світової художньої культури: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07 “Теорія і методика виховання” / В.В. Драченко – Київ, 2008. – 18 с.*

3. Закович М.М. *Культурологія: Українська та зарубіжна культура / М. М. Закович. – К.: Знання, 2007. – 567 с.*

4. Коваль В.О. *Патріотичне виховання учнів у процесі вивчення української літератури в старших класах загальноосвітньої школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 13.00.02/ В.О. Коваль; Інститут педагогіки АПН України. – Київ, 1999. – 16 с.*

5. Левчук Л.Т., Панченко В.І., Оніщенко О.І., Кучерюк Д.Ю., за заг. ред. Левчук Л.Т. – *Естетика: Підручник/ Л.Т. Левчук. – 2-ге вид., допов. і переробл. – К.: Вища шк., 2006. – 431 с.*

6. Миропольська Н.Є. *Формування художньої культури учнів загальноосвітньої школи засобами мистецтва слова: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки”/ Н.Є. Миропольська; Інститут педагогіки АПН України. – Київ, 2003. – 15 с.*

7. Мовчан В.С. *Естетика: історія і теорія/ В.С. Мовчан. – Жовква: Місіонер, 2010. – 736 с.*

Стаття надійшла до редакції 01.10.2012

“Повернення до духовності через звернення до Бога, засвоєння ідеалізму життя і праці повинно зробити наше життя цілком іншим – кращим, змістовнішим, одухотвореним, бо Дух дає сенс і перспективу”.

Омелян Вишневецький
професор

“...Людина не може бути вихована безпосереднім впливом однієї особи, якими б якостями ця особа не володіла”.

Антон Макаренко
письменник, педагог

